

IVANA POLEDŇOVÁ — ZDENKA STRÁNSKÁ — ZUZANA STEHNOVÁ

NĚKTERÉ OSOBNOSTNÍ CHARAKTERISTIKY UCHAZEČŮ O STUDIUM PSYCHOLOGIE

Klíčová slova: adolescence, potřeby, zájmy, hodnoty, postoje, profesionální orientace, motivace

Stalo se již téměř tradicí, že Psychologický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně organizuje každoročně (již od roku 1992) „Intenzivní kurz pro zájemce o psychologii“. Kurz probíhá vždy v zimních měsících, tedy ve značném předstihu před přijímacími zkouškami, je o něj každoročně velký zájem a má mezi účastníky dobrý ohlas. Frekventanty kurzu jsou převážně středoškolská studenti. O konání kurzu náš ústav rozesílá informaci na střední školy na Moravě (tj. na všechna gymnázia, střední zdravotnické školy, střední pedagogické školy, střední církevní školy a soukromé střední školy se zaměřením na sociálně právní problematiku). Kurz je koncipován jako dvoudenní. Učitelé Psychologického ústavu v něm frekventantům nabízejí formou přednášek vybrané poznatky z psychologie, z biologie a neurověd, z psychologie zdraví a duševní hygieny, je jim poskytnut také seznam základní studijní literatury. Vzhledem k tomu, že kurz má podobu intenzivní výukové formy, bývá doplněn krátkými uvolňovacími antistresovými technikami a frekventanti si je tak mohou i prakticky vyzkoušet. Cílem kurzu je také poskytnout zájemcům některé informace o jejich osobnosti vzhledem k jejich profesnímu rozhodování (na základě administrace a vyhodnocení několika psychodiagnostických metod a rozhovoru psychologa s frekventantem). Snažíme se frekventantům pomoci lépe porozumět sobě samému, jejich motivům profesní volby, poskytnout zpětnou vazbu o jejich sebeobrazu a na základě zjištěných skutečností se případně pokusit nasměrovat je i na jinou pro ně vhodnější profesní dráhu.

Protože převážná většina zájemců o psychologii absolvujících naše kurzy se v příštích letech hlásí ke studiu psychologie na náš ústav, můžeme je považovat za uchazeče o studium psychologie. Absolvování kurzu však chápeme jako privátní rozhodnutí frekventantů a nemá na přijetí ke studiu žádný zvýhodňující vliv.

Pro naše sdělení jsme vybrali některé údaje o frekventantech kurzů z roku 1992 a z roku 1993 získané od 234 probandů metodou VERBI a sebehodnocení. Tyto metody byly administrovány jako součást testové baterie s následným rozhovorem.

Použité metody

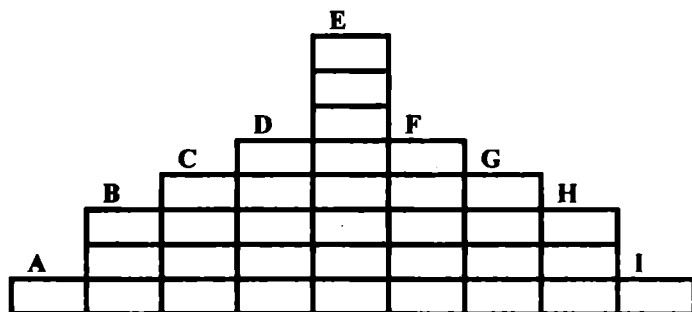
- 1) Inventář sebehodnocení
- 2) VERBI –test

ad 1) **Inventář sebehodnocení V. Smékala** (viz Macek, 1982) sestává z 34 stručných charakteristik různých způsobů jednání v běžných životních situacích. Charakteristiky jsou vytvořeny tak, aby se týkaly spíše obsahu jednání než jeho průběhu. Tento inventář lze využít ke zjišťování základních životních orientací (zaměřeností). V. Smékal vychází z předpokladu, že v této prožívané a preferenční volbou manifestované zaměřenosti se promítají základní motivy (potřeby, tendence, zájmy, hodnotové orientace, postoje) osobnosti.

Při sestavování Inventáře sebehodnocení se V. Smékal inspiroval podobnou metodikou M. Steina (Břicháček, Malotínová, 1971). Původní verze techniky M. Steina vychází ze systému potřeb, tak jak jej klasifikuje H. A. Murray (Madson, 1972, Břicháček, Malotínová, 1971, Pardel, 1977). Původní Steinova verze inventáře obsahovala celkem 20 položek. Tyto původní položky jsou ve Smékalo-
vé verzi změněny tak, aby vyjadřovaly v čistější formě vždy jednu orientaci (u Steina některé charakteristiky obsahovaly popisy dvou potřeb). Byly přidány charakteristiky orientací, které se vážou na základní typy temperamentu v pojetí Heymanse a Wiersmy, a některé další popisy, které dle autora hrají významnou roli v determinaci směru jednání.

Inventář sebehodnocení je vypracován pro použití techniky Q–třídění. Úkolem zkoumané osoby je po přečtení všech 34 popisů různých lidských sklonů, potřeb, zálib a způsobů chování posoudit, jak jí který popis charakterizuje, do jaké míry ji vystihuje a sestavit tyto popisy do pořadí předepsaným způsobem. Výsledkem má být “pyramida” Q–distribuce (viz obr. 1).

Obr. 1



Do sloupce A zkoumaná osoba zapíše číslo toho popisu, který jí nejvíce vystihuje, do sloupce B zařadí tři další, které co do výstižnosti následují, do sloupce C čtyři další a do sloupce D pět následujících popisů.

Poté zkoumaná osoba najde jeden popis, který jí vůbec nevystihuje, a zařadí jej do sloupce I. Další tři nejméně charakteristické popisy zařadí do sloupce H,

další čtyři do sloupce G a dalších pět, které následují, do sloupce F. Zbývajících osm popisů, které jsou jaksi "neutrální", zapíše do sloupce E.

Z níže uvedeného seznamu potřeb, které charakterizují jednotlivé položky metody, jsme se při vyhodnocování zaměřili především na ty z nich, o kterých předpokládáme, že jsou důležité pro úspěšnou práci psychologa, mají na vykonávání jeho profese pozitivní vliv (2, 3, 4, 8, 10, 11, 16, 20, 22, 33, 34), přičemž potřeby 4, 10 a 22 chápeme jako velmi žádoucí. Dále jsme se zaměřili na ty potřeby, o kterých se domníváme, že mohou mít negativní vliv na jeho práci, znesnadňovat ji (1, 5, 6, 12, 15, 18, 19, 21, 25, 28, 29). Sledovali jsme, na které straně pyramidy se tyto námi vybrané potřeby u našich respondentů nacházejí.

Seznam potřeb

1. Intropunitivita, rezignace (sebeobviňování)
2. Úspěch (potřeba soutěžit, vyhrávat, překonávat překážky)
3. Didaktičnost (potřeba vysvětlovat, informovat, učit)
4. Afiliace (přátelskost, spolupráce, důvěra)
5. Agrese (drsnost a sebeprosazení)
6. Potřeba uznání (být slavný a vyznamenaný)
7. Potřeba autonomie, nezávislosti
8. Potřeba začlenění — mít svoji skupinu
9. Konformismus, neztratit sympatie
10. Potřeba poznání (zvědavost, zájem o teorii)
11. Houževnatost (vytrvalost, částečně i rozhodnost)
12. Sebeobhajování (obrana před kritikou)
13. Potřeba samoty, izolace
14. Respekt k druhým (kladný postoj k autoritě)
15. Potřeba zvládnout okolí (mít vliv)
16. Tvořivost (potřeba tvořit nové, originalita)
17. Potřeba předvádět se, dělat dojem, být zajímavý
18. Potřeba vyhnout se fyzickému nebezpečí, opatrnost
19. Potřeba nabývat materiální hodnoty
20. Perfekcionismus, sebevýchova, sebezdokonalování
21. Potřeba vyhnout se neúspěchu, strach z něj
22. Altruismus (pomáhat, poskytovat útěchu)
23. Pořádkumilovnost
24. Potřeba bavit se (bezstarostnost, veselost, uvolněnost)
25. Kritičnost, vybíravost k lidem
26. Potřeba estetického prožitku, příjemnosti
27. Erotičnost
28. Potřeba bezpečí (citové opory)
29. Obava ze ztrapnění, zesměšnění
30. Dodržování předpisů
31. Potřeba klidu

32. Potřeba bavit se (ve společnosti)
33. Potřeba poslání, smyslu, mít vůdčí ideu
34. Potřeba úcty a uznání (ve skupině a okolí)

Při statistickém vyhodnocení metody jsme zjišťovali průměrné hodnoty pro jednotlivé potřeby tak, že jsme odpovědi bodovali v jednotlivých sloupcích pyramidy body 1–9, přičemž ve sloupci zcela vlevo byla odpověď hodnocena devíti body a zcela vpravo odpověď hodnocena jedním bodem.

ad 2) **VERBI–test V.** Smékala a L. Běťáka (1984) umožňuje vzhled do motivační struktury uplatňující se při volbě studijního oboru, resp. povolání. Poskytuje podobně jako asociační experiment nebo test doplňování vět prostor pro projekci — může se v něm projevit hodnotová hierarchie probanda, jeho aspirační úroveň a další osobnostní či vývojové faktory.

V našem výzkumném šetření jsme použili jednu z experimentálních verzí VERBI sestávající z 85 abecedně uspořádaných podnětových sloves vyjadřujících různé lidské činnosti.

Úkolem probanda je doplnit slovesa do smysluplného celku připojením vhodných slov nebo slovních spojení, přičemž si má představovat, že doplňuje (dokončuje) větu, která začíná asi takto:

Chtěl(a) bych mít životní uplatnění, které zahrnuje možnost ... následuje předkládané sloveso + konkrétní doplnění slova či slovního spojení.

V případě, že se probandovi některé z nabídnutých sloves k doplnění nehodí (odpovídající činnost mu není sympatická, nepřitahuje ho apod.), příslušné sloveso přeškrtně křížem. Na konci seznamu má proband ještě možnost sám dopsat na volné řádky několik sloves a jejich doplnění podle vlastní volby.

V další fázi administrace pak zkoumaná osoba označí (vlevo před každé slovní spojení) míru sympatie či přitažlivosti, kterou v ní příslušná činnost vyvolává, čísla 1 až 4, kde:

- 1 znamená mírnou sympatii,
- 2 znamená střední sympatii,
- 3 znamená velkou sympatii,
- 4 znamená maximální sympatii.

Přeškrtnutá slovesa se vynechají. Nakonec proband stanoví pořadí prvních patnácti slovních spojení, která vyjadřují to, co by rozhodně nemělo chybět v jeho životě a povolání, přičemž č. 1 znamená to nejdůležitější.

Vyhodnocení VERBI je kvalitativní. Východiskem pro diagnostickou úvahu je zejména závěrečné pořadí 15 nejvýznamnějších součástí životního uplatnění. Je třeba brát v úvahu jak intenzitu přitažlivosti (1–4), tak přeškrtnutá slovesa a zejména ta, která proband sám dopsal na konci testu. Je vhodné sledovat např. i projevy zájmového zaměření teoretického versus praktického, motivy ekonomické (pekuniární), zaměření egocentrické, altruistické, věcně technické, romantické, konzumní, kreativní atd. Po srovnání s dalšími potřebnými údaji je často možné udělat si obraz o realističnosti studijní volby a její zralosti, o zájmové vyhraněnosti probanda apod. Nezřídka se ve VERBI–testu zobrazí nejnaléhavější aktuální vý-

vojové úkoly probanda, některé z jeho komplexů a kompenzačních tendencí (problémy vztahu k druhému pohlaví, k autoritě, otázky sebehodnocení a sebepojetí atd.).

Z hlediska našeho výzkumného zaměření jsme sledovali některá klíčová podnětová slovesa, a to:

být, dělat, hledat, poznávat, studovat, analyzovat.

Pokusili jsme se zjistit, zda není fundace zájmu o psychologii spíše věcná nebo ideová (abstraktní).

Při dalším vyhodnocování metody VERBI jsme se pokoušeli hledat v doplňcích na podnětová slova tři základní možné orientace při volbě profese psychologa:

- 1) orientaci na sebe (egoistickou),
- 2) orientaci na druhé (altruistickou),
- 3) orientaci na výkon.

Jednotlivé odpovědi jsme klasifikovali rovněž obsahově do sedmi základních skupin:

- 1) odpovědi týkající se volného času, sportu, přírody,
- 2) odpovědi týkající se rodiny a blízkých,
- 3) odpovědi týkající se umění, tvořivosti,
- 4) odpovědi týkající se hmotné, materiální orientace,
- 5) odpovědi týkající se profese (věda, škola, poznání) a osobnostního růstu,
- 6) odpovědi týkající se společnosti, politiky, všesvětových zájmů,
- 7) odpovědi týkající se náboženství, duchovního růstu, morálních vlastností.

Počítali jsme průměrné počty odpovědí v jednotlivých kategoriích.

Výsledky

a) Výsledky z Inventáře sebehodnocení

Tabulka č. 1: Pořadí potřeb z Inventáře sebehodnocení podle průměrných hodnot

	Seznam potřeb	Průměr	SD	Minimum	Maximum
P 7	p. autonomie	7,08	1,62	1,00	9,00
P 10	p. poznání	6,95	1,42	3,00	9,00
P 4	p. afiliace	6,88	1,42	2,00	9,00
P 20	perfekcionismus	6,80	1,56	2,00	9,00
P 26	p. estetického prožitku	6,30	1,35	2,00	9,00
P 22	p. altruismu	6,24	1,48	3,00	9,00
P 32	p. bavit se společensky	6,16	1,30	2,00	9,00
P 34	p. úcty a uznání	6,12	1,36	2,00	9,00
P 16	p. tvořivosti, originality	6,09	1,41	2,00	9,00
P 24	p. veselosti, družnosti	6,01	1,60	2,00	9,00
P 28	p. bezpečí	5,97	1,54	1,00	9,00
P 3	p. učit, didaktičnosti	5,91	1,56	2,00	9,00
P 27	p. erotičnosti	5,62	1,39	1,00	9,00
P 11	p. houževnatosti	5,42	1,47	1,00	8,00
P 2	p. úspěchu, výhry	5,14	1,63	1,00	9,00
P 8	p. začlenění	5,07	1,48	2,00	9,00
P 33	p. poslání, smyslu	5,00	1,97	1,00	9,00
P 17	p. předvádět se	4,97	1,46	1,00	9,00
P 23	p. pořádkumilovnosti	4,89	1,38	1,00	8,00
P 6	p. uznání	4,67	1,31	1,00	8,00
P 29	obava ze ztrapnění	4,52	1,61	1,00	9,00
P 9	konformismus	4,51	1,43	1,00	8,00
P 18	p. opatrnosti	4,41	1,59	1,00	9,00
P 21	strach z neúspěchu	4,27	1,34	1,00	8,00
P 25	kritičnost, vybíravost k lidem	4,12	1,65	1,00	8,00
P 30	dodržování předpisů	3,86	1,72	1,00	9,00
P 12	p. sebeobhajování	3,83	1,36	1,00	8,00
P 19	materiální hodnoty	3,77	1,34	1,00	8,00
P 31	p. klidu	3,71	1,49	1,00	8,00
P 15	p. mít vliv	3,52	1,53	1,00	8,00
P 1	intropunitivita	3,39	1,84	1,00	9,00
P 13	p. samoty	3,04	1,46	1,00	8,00
P 14	respekt k druhým	3,03	1,36	1,00	8,00
P 5	p. agrese	2,46	1,34	1,00	7,00

Z tabulky č. 1 je patrné, že zastoupení potřeb u uchazečů o studium psychologie je z hlediska našeho hodnocení žádoucích a nežádoucích potřeb pro tuto profesi optimální. Nejvýraznějšími potřebami jsou potřeba autonomie, poznání a afiliace. Potřeba autonomie, tak jak je vymezena v námi použitém inventáři, souvisí pravděpodobně s vývojovým obdobím adolescence a její umístění na prvním místě není tedy překvapující. Potřeby poznání a afiliace jsou pro vykonávání profese psychologa velmi důležité a jejich silné zastoupení v námi sledovaném vzorku je v souladu s naším očekáváním. Nejméně jsou u našich respondentů zastoupeny potřeba agrese, respekt k druhým (kladný postoj k autoritě) a potřeba samoty, což jsou podle nás potřeby nežádoucí nebo nedůležité pro profesi psychologa.

b) Výsledky získané metodou VERBI

Tabulka č. 2: Průměrné počty odpovědí v jednotlivých kategoriích v metodě VERBI (N=234)

Kategorie odpovědí v metodě VERBI	Egoismus		Altruismus		Výkon		Celkem	
	průměr	SD	průměr	SD	průměr	SD	průměr	SD
1 – volný čas, sport, přiroda	7,82	5,22	2,49	2,31	0,83	1,37	3,71	2,29
2 – rodina a blízcí přátelé	0,87	1,34	1,39	1,58	0,05	0,28	0,77	0,78
3 – umění, tvořivost	1,25	1,57	0,24	0,51	0,63	0,98	0,71	0,69
4 – materiální, hmotná orientace	0,43	0,78	0,15	0,42	0,54	0,77	0,37	0,45
5 – profese a osobnostní růst	14,45	6,08	12,20	5,74	3,16	2,25	9,94	3,16
6 – společnost, politika, všesvětové zájmy	5,25	2,82	5,59	3,45	0,05	0,25	3,63	1,70
7 – náboženství, duchovní růst, morální vlastnosti	1,08	1,47	0,20	0,56	0,02	0,13	0,43	0,59
Celkem	4,45	1,59	3,18	1,24	0,75	0,52		

Z tabulky č. 2 vyplývá, že nejvýraznější motivací volby profese psychologa je motivace egoistická ($\bar{x} = 4,45$), projevující se v přáních zabývat se sebou samým, řešit své problémy, hledat vlastní já atd., což jsou většinou motivy nezralé a pro vykonávání profese psychologa nedostačující. Altruistická motivace byla v odpovědích probandů zastoupena méně výrazně ($\bar{x} = 3,18$) a motivace výkonová jen velmi slabě ($\bar{x} = 0,75$). Nejvíce odpovědí přítom probandi směřovali do oblasti profese a osobnostního růstu ($\bar{x} = 9,94$).

Tabulka č. 3: Celkové pořadí průměrných počtů odpovědí v jednotlivých kategoriích v metodě VERBI (N=234)

E/A/V	Kategorie odpovědí	Průměr	SD	Minimum	Maximum
E	5 — profese a osobnostní růst	14,45	6,08	0	41
A	5 — profese a osobnostní růst	12,20	6,74	0	32
E	1 — volný čas, sport, příroda	7,82	5,22	0	33
A	6 — společnost, politika, všesvětové zájmy	5,60	3,45	0	17
E	6 — společnost, politika, všesvětové zájmy	5,25	2,82	0	13
V	5 — profese a osobnostní růst	3,16	2,25	0	14
A	1 — volný čas, sport, příroda	2,49	2,31	0	12
A	2 — rodina a blízcí přátelé	1,39	1,58	0	8
E	3 — umění, tvořivost	1,25	1,57	0	7
E	7 — náboženství, duchovní růst, morální vl.	1,08	1,47	0	8
E	2 — rodina a blízcí přátelé	0,87	1,34	0	12
V	1 — volný čas, sport, příroda	0,83	1,37	0	13
V	3 — umění, tvořivost	0,63	0,98	0	5
V	4 — materiální, hmotná orientace	0,54	0,77	0	4
E	4 — materiální, hmotná orientace	0,43	0,78	0	4
A	3 — umění, tvořivost	0,24	0,51	0	2
A	7 — náboženství, duchovní růst, morální vl.	0,20	0,56	0	4
A	4 — materiální, hmotná orientace	0,15	0,42	0	2
V	6 — společnost, politika, všesvětové zájmy	0,05	0,25	0	2
V	2 — rodina a blízcí přátelé	0,05	0,28	0	3
V	7 — náboženství, duchovní růst, morální vl.	0,02		0	

Z tabulky č. 3 vyplývá, že nejvýraznější je egoistická motivace v oblasti profese a osobnostního růstu ($\bar{x} = 14,45$) a altruistická motivace v oblasti profese a osobnostního růstu ($\bar{x} = 12,20$).

Z těchto výsledků vyplývá, že motivy volby profese psychologa jsou někdy velmi nezralé a představy o této profesi zidealizované. Tuto skutečnost je však třeba posuzovat velmi opatrně a v souvislosti s vývojovým obdobím, kterým probandí procházejí, jako málo překvapující.

c) **Vzájemné vztahy mezi potřebami zjištěnými Inventářem sebehodnocení a kategoriemi odpovědí z metody VERBI**

Tabulka č. 4: Koefficienty korelace potřeb z Inventáře sebehodnocení a odpovědí v obsahových kategoriích v metodě VERBI

	kladné potreby (č. 2, 3, 8, 11, 16 20, 33, 34)	velmi kladné (žadoucí) potreby (č. 4, 10, 22)	nežadoucí potreby (č. 1, 5, 6, 12, 15, 18, 19, 21, 25, 28, 29)
egoismus	-,07	-,11	,13
altruismus	** ,31	** ,21	** -,38
výkon	,10	-,08	-,11
1 — volný čas	-,04	-,13	,04
2 — rodina	-,07	-,05	,07
3 — umění, tvořivost	,05	-,06	-,09
4 — materiál. hodnoty	-,10	-,09	,09
5 — profese	** ,19	,07	*-,17
6 — společnost	* ,17	** ,19	*-,17
7 — náboženství	,11	-,04	-,08

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$

Z tabulky č. 4 vyplývá, že altruistická motivace koreluje statisticky významně pozitivně s kladnými a velmi kladnými potřebami ($r = 0,31$, $p < 0,01$, $r = 0,21$, $p < 0,01$) a negativně s nežádoucími potřebami ($r = -0,38$, $p < 0,01$). Vzhledem k tomu, že korelace egoistické motivace s nežádoucími potřebami není statisticky významná ($r = 0,13$), je pravděpodobné, že tato egoistická motivace je spíše výrazem hledání sebe sama a často i bezradnosti než bezohlednou snahou prosazovat svou vlastní osobnost, upřednostňovat vlastní já, než vyhraněným uplatňováním osobních zájmů, ignorováním pocitů a potřeb jiných atd.

Poznámka: Za poskytnutí metody VERBI děkujeme prof. PhDr. V. Smékalovi, CSc., za statistické vyhodnocení výsledků Mgr. H. Klimusové a za přípravu dat ke statistickému vyhodnocení M. Kondziolkové.

LITERATURA

- Břicháček, V., Malotínová, M.: *Vztahy mezi rysy osobnosti a parametry krátkodobé pracovní činnosti*. Čs. psychologie, 1971, 15, č.1, s. 1–11.
- Horáková, M.: *Příspěvek k poznání osobnosti romského dítěte*. Diplomová práce. FF MU. Brno 1997.

- H o u š ť o v á , V.: *Osobnostní charakteristiky uchazečů o studium a studentů psychologie s důrazem na motivační faktory*. Diplomová práce. FF MU, Brno 1995.
- M a c e k , P.: *Reálný a ideální sebeobraz současné adolescentní mládeže*. Zprávy PSLČSAV v Brně, 1982, č. 3.
- M a d s e n , K. B.: *Teorie motivace*. Academia, Praha 1972.
- P a r d e l , T.: *Motivácia ľudskej činnosti a správania*. SPN, Bratislava 1977.
- S m é k a l , V., B ě ř á k , L.: *VERBI 84. Pracovní verze testu sloves*. Nepublikováno. 1984.
- T a p t i ě o v á , J.: *Struktura zájmů dospívajících a školní výkonnost*. Diplomová práce. FF MU, Brno 1993.

SOUHRN

V našem sdělení uvádíme vybrané údaje o osobnostních charakteristikách uchazečů o studium psychologie (N=234) získané pomocí dvou psychodiagnostických metod.

Jako nejvýraznější potřeby těchto uchazečů byly zjištěny potřeba autonomie, poznání a afiliace. Z odpovědí probandů vyplývá i silná egoistická orientace především v oblasti profese a osobnostního růstu, kterou je však třeba chápat jako výraz hledání sebe sama ve vývojovém období adolescence.

SOME PERSONALITY CHARACTERISTICS OF CANDIDATES FOR THE STUDY OF PSYCHOLOGY

In our note we are mentioning some dates about personality characteristics of candidates for the study of psychology (N=234) experienced by two psychodiagnostic methods.

As the most important needs for those candidates there were found out needs of autonomy, cognition and affiliation. Proband's responses also result in strong egoistic orientation above all in the sphere of profession and personal growth, which is necessary to understand as an expression of self-analysis in the evolutionary period of the adolescence.